

ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ Π.Ι.Κ. (2011-2012)
ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ ΦΙΛΟΛΟΓΩΝ ΣΤΟ ΝΕΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
< «Ημέρες του Εκπαιδευτικού», 23-24 Ιανουαρίου 2012 >

Σχεδιασμός: Αλέξανδρος Μπαζούκης, Φιλολόγος, Υ.Α.Π.- Π.Ι.Κ.

Εποπτεία: Αφροδίτη Αθανασοπούλου, Επ. καθηγήτρια Νεοελληνικής Φιλολογίας
Παν/μίου Κύπρου, επιστημονική υπεύθυνη

Εισηγητές: Αφροδίτη Αθανασοπούλου, Αλέξανδρος Μπαζούκης, Γιώργος Μύαρης
(Φιλολόγος, Υ.Α.Π.- Π.Ι.Κ.), Σόνια Κούμουρου (Φιλολόγος - Σύμβουλος Υ.Π.Π.)

ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ – ΣΤΟΧΟΙ ΤΟΥ ΣΕΜΙΝΑΡΙΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΝΕΟΥ Π.Σ. ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

- ❖ Διάρθρωση του νέου Α.Π.Λ. για τη Μέση Εκπαίδευση (Α΄ Γυμν. – Α΄ Λυκείου):
θεματικοί άξονες → θεματικές ενότητες ανά τάξη → διδακτικοί στόχοι ανά Θ.Ε.
- ❖ Οι βασικές καινοτομίες: οικονομικότερη & εξορθολογισμένη οργάνωση της ύλης
– «συνομιλία» κειμένων – στοιχεία «λογοτεχνικού γραμματισμού» – δείκτες
επιτυχίας – ερωτήσεις / δραστηριότητες κλιμακούμενης δυσκολίας (= εμβάθυνσης)
- ❖ Άλλα στοιχεία: επικαιροποίηση – άνοιγμα σε συγγενείς παραδόσεις και σε άλλες
μορφές τέχνης – δημιουργική γραφή και ανάγνωση →καλλιέργεια φιλιαναγνωσίας
– χρήση των ΤΠΕ στοχευμένη στις ανάγκες του μαθήματος.

ΜΕΡΟΣ Α:

- ❖ Η οργάνωση μιας διδακτικής ενότητας στο μάθημα της Λογοτεχνίας
  - α) με σημείο αναφοράς το νέο Π.Σ. Λογοτεχνίας και**
  - β) με σκοπό να υπηρετηθούν μέσα απ' αυτό οι τρεις πυλώνες των ΝΑΠ**
(επαρκές και συνεκτικό σώμα γνώσεων, καλλιέργεια αξιών, στάσεων και συμπεριφορών που διακρίνουν το δημοκρατικό πολίτη, ανάπτυξη κομβικών ιδιοτήτων, ικανοτήτων και δεξιοτήτων που απαιτούνται στην κοινωνία του 21ου αιώνα).

ΜΕΡΟΣ Β:

- ❖ Η οργάνωση ενός διδακτικού σεναρίου στο μάθημα της Λογοτεχνίας
  - α) με σημείο αναφοράς το νέο Π.Σ. Λογοτεχνίας και**
  - β) με σκοπό να υπηρετηθούν μέσα απ' αυτό οι τρεις πυλώνες των ΝΑΠ** (βλ. παραπάνω).

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΓΙΑ ΤΗ Θ.Ε. ΤΗΣ Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ:

«ΤΟ ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ»

Navigare necesse est, vivere non est necesse

1. Νίκος Καββαδίας (1910-1965), «Γράμμα στον ποιητή Καίσαρα Εμμανουήλ [απ.]», *Μαραμπού* (1933)
2. Κώστας Ουράνης (1890-1953), «Πότε θ' ανοίξουμε πανιά», [α'δημ. 1945] *Ποιήματα*(1953)
3. Θεοκλής Κουγιάλης (1936), «Το ταξίδι», *Άνθρωπος στην ομίχλη* (2004)
4. Giacomo Leopardi (1798-1837), «Το Άπειρο», *Άσματα* (1835) [μτφρ. Ν. Βαγενά]
5. Charles Baudelaire (1821-1867), «Άλμπατρος», *Τα άνθη του κακού* (1857) [μτφρ. Αλ. Μπάρας]
6. Κ.Γ. Καρυωτάκης (1896-1928), «Τελευταίο ταξίδι», *Ελεγεία και Σάτιρες* (1927)
7. Τόλης Νικηφόρου (1938), «νοστάλγησα το απρόσιτο», *Χώμα στον ουρανό* (1998)
8. Θανάσης Βαλτινός (1932), *Συναξάρι Αντρέα Κορδοπάτη* [απ.], [α'δημ. 1964] (1972)
9. Σάββας Τσερκεζής (1874-1963), *Ημερολόγιον του βίου μου, αρχόμενον από του 1886* [απ.], [α'δημ. 1988] (2007)
10. Καίη Τσιτσέλη (1926-2001), «Τα τρένα: μυθολογία και λασπωμένα πόδια», *Ο χορός των ωρών* (1998)
11. Νίκος Χουλιαράς (1940), «Ο Ούβε στα Καλούδια», *Μια μέρα πριν, δυο μέρες μετά* (1998)

- Διαθεματικές συναρτήσεις: Λογοτεχνία και Μουσική
  1. Κυριάκος Ντελόπουλος, «Κάποιο πρωινό στον Πειραιά», «Παληροζωήμοβόρησα» (Ρεμπέτικη φαντασία από 3.500 τίτλους ρεμπέτικων τραγουδιών), Αθήνα: Καστανιώτης, 2005
  2. «Γράμμα στον ποιητή Καίσαρα Εμμανουήλ», Στίχοι: Νίκος Καββαδίας, Μουσική/ Εκτέλεση: Δημήτρης Ζερβουδάκης (<http://youtu.be/0UFs-zlfMU0>)
  3. «Πότε θ' ανοίξουμε πανιά», Στίχοι: Κώστας Ουράνης, Μουσική/ Εκτέλεση: Ντάνης Τραγόπουλος (<http://youtu.be/Ofs50qijIgE>)
  4. «Τελευταίο ταξίδι», Στίχοι: Κ.Γ. Καρυωτάκης, Μουσική: Νίκος Ευδάκης, Εκτέλεση: Ελευθερία Αρβανιτάκη (<http://youtu.be/FOyV71B9Hng>)
  5. «Μικρή πατρίδα», Στίχοι: Παρασκευάς Καρασούλος, Μουσική: Γιώργος Ανδρέου, Εκτέλεση: Χρήστος Θηβαίος, Γιώργος Νταλάρας, κ.ά. (<http://youtu.be/K00LBvsi7IA>)
  6. «Πηνελόπη», Στίχοι/Μουσική/ Εκτέλεση: Μιλτιάδης Πασχαλίδης (http://youtu.be/Z5fZQtO_AWA)
  7. «Το ταξίδι», Στίχοι/Μουσική/ Εκτέλεση: Νίκος Πορτοκάλογλου (<http://youtu.be/crv6zXgrQPk>)

Β΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ – Θ.Ε.: «ΤΟ ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ»

(ενδεικτικό διδακτικό σενάριο σε συνεχόμενο δίωρο)

I. ΚΕΙΜΕΝΑ ΠΡΟΣ ΣΥΝΕΞΕΤΑΣΗ

1. Giacomo Leopardi (1798-1837), «Το Άπειρο», *Άσματα* (1835) [μτφρ. Ν. Βαγενά]
2. Charles Baudelaire (1821-1867), «Άλμπατρος», *Τα άνθη του κακού* (1857) [μτφρ. Αλ. Μπάρας]
3. Κ.Γ. Καρυωτάκης (1896-1928), «Τελευταίο ταξίδι», *Ελεγεία και Σάτιρες* (1927)
4. Τόλης Νικηφόρου (1938), «νοστάλησα το απρόσιτο», *Χώμα στον ουρανό* (1998)

II. ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΤΩΝ ΠΑΡΑΠΑΝΩ ΛΟΓΟΤ. ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Τα κριτήρια απορρέουν από το Πρόγραμμα Σπουδών Λογοτεχνίας [Π.Σ.Λ.]:

1. Ειδικοί διδακτικοί στόχοι της θεματικής ενότητας (Π.Σ.Λ., σ. 15)

⇒ Δίνεται έμφαση στην ανάδειξη των πολλαπλών «νοημάτων» του ταξιδιού, ιδιαίτερα στη συμβολική-μεταφορική διάσταση του ταξιδιού ως «τόπου» αυτογνωσίας, μετουσίωσης της πραγματικότητας διά της φαντασίας

2. Λογοτεχνικός γραμματισμός (Π.Σ.Λ., σ. 18)

⇒ Προβλέπονται –προς μάθηση– στοιχεία της «γραμματικής» της ποιητικής γλώσσας· ειδικότερα, προβάλλεται η σημασία της ποιητικής «λέξης» και του ποιητικού «λεξιλογίου» (το ποιητικό σύμβολο ως εμπλουτισμένο γλωσσικό σημείο, η λογοτεχνική μεταφορά, σχήματα λόγου), καθώς και του ποιητικού «νοήματος» (συγκινησιακή αλληλουχία των λέξεων)

3. Είδος «συνομιλίας» των κειμένων μεταξύ τους (Π.Σ.Λ., σ. 24)

⇒ Τα κείμενα αναφέρονται στην καλλιτεχνική δημιουργία (και ειδικότερα στην ποίηση) ως «ταξίδι» και ως «νόστο», που λειτουργεί με δύο τρόπους: ως φυγή από την πνιγηρή, «αντιποιητική» πραγματικότητα, αλλά και ως μετουσίωση του κόσμου μέσω της φαντασίας και της ευαισθησίας του ποιητικού «εγώ», το οποίο έτσι αναδεικνύεται ως ο προνομιακός διαμεσολαβητής του «εδώ» με το «αλλού», του «υπαρκτού»/«συμβατικού» κόσμου με το «φανταστικό» και το «επέκεινα» (με την ουσία των πραγμάτων, το όντως υπάρχουν).

4. Συνομιλία κειμένων της ευρωπαϊκής (ιταλικής και γαλλικής) γραμματείας με αντίστοιχα της νεοελληνικής (και κυπριακής) λογοτεχνίας (Π.Σ.Λ., σ. 4)

III. ΑΞΟΝΕΣ «ΣΥΝΟΜΙΛΙΑΣ» ΤΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΣΤΗΝ ΤΑΞΗ (ενδεικτικές ερωτήσεις)

➤ ΘΕΜΑΤΑ – ΑΙΣΘΗΜΑΤΑ – ΔΙΑΘΕΣΕΙΣ

1. Ποια σχέση νομίζετε ότι έχουν τα ποιήματα αυτά με το «ταξίδι» ως θέμα της ενότητας που εξετάζουμε; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας για κάθε ποίημα ξεχωριστά.
2. Ποια ψυχική διάθεση κυριαρχεί στα ποιήματα των Μπωντλαίρ και Καρυωτάκη; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με αναφορές σε συγκεκριμένους στίχους από κάθε ποίημα.
3. Πώς καταλαβαίνετε την έννοια του «δημιουργού» στα ποιήματα των Λεοπάρντι και Μπωντλαίρ; (για να απαντήσετε δείτε σε ποια σχέση βρίσκεται ο ποιητής με τον «πραγματικό» κόσμο στα ποιήματα αυτά).
4. Να συγκρίνετε τους καταληκτικούς δύο στίχους από το «Τελευταίο ταξίδι» του Καρυωτάκη με τον τελευταίο στίχο του «Απείρου» του Λεοπάρντι.
5. Στα ποιήματα των Καρυωτάκη και Νικηφόρου κυριαρχεί ένα αίσθημα νοσταλγίας και φυγής· πρόκειται για πραγματικά ή για φανταστικά ταξίδια; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας με αναφορές σε συγκεκριμένους στίχους από κάθε ποίημα.
6. Στο ποίημα του Καρυωτάκη κυριαρχεί ένας ευχαιτικός τόνος. Τι προσδίδει ο τόνος αυτός στο συγκεκριμένο ποίημα;
7. Να συγκρίνετε το αίσθημα του «απείρου» στον Λεοπάρντι και στον Καρυωτάκη με το αίσθημα του «απρόσιτου» στον Νικηφόρου. Τι υπαινίσσονται οι λέξεις αυτές για τα όρια της πραγματικότητας όπως την βιώνουν αλλά και όπως την οραματίζονται οι δημιουργοί;

➤ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ

1. Γιατί ο Μπωντλαίρ επιλέγει μια θαλασσινή εικόνα και ένα θαλασσινό πουλί για να μιλήσει για τον ποιητή και τη σχέση του με τον κόσμο; Σε ποια άλλα ποιήματα έχουμε αντίστοιχα σύμβολα ή εικόνες και ποια η λειτουργικότητά τους σ' αυτά;
2. Να συγκρίνετε από μορφική άποψη (μέτρο, ρίμα, στροφικό σύστημα, στίξη) το ποίημα «Τελευταίο ταξίδι» του Καρυωτάκη με το ποίημα «νοστάλγησα το απρόσιτο» του Νικηφόρου· ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές εντοπίζετε; Με βάση ποιο χαρακτηριστικό τους θα τα κατατάσσατε στην παραδοσιακή ή στη νεωτερική ποίηση;

3. Τα ποιήματα των Λεοπάρντι και Νικηφόρου στηρίζονται σε (διαρκή) αντιθετικά σχήματα· να τα εντοπίσετε και να εξηγήσετε τη λειτουργικότητά τους.
4. Να εντοπίσετε μεταφορές και παρομοιώσεις στα ποιήματα των Λεοπάρντι, Μπωντλαίρ και Καρυωτάκη και να εξηγήσετε τη θέση και τη λειτουργικότητά τους.
5. Η μουσικότητα του στίχου και η προσεκτική επιλογή λέξεων-συμβόλων, προκειμένου να δημιουργηθεί η κατάλληλη ατμόσφαιρα και ο ποιητής να υποβάλει μια ορισμένη συναισθηματική κατάσταση στον αναγνώστη, είναι κάποια από τα βασικά χαρακτηριστικά του συμβολισμού ως ποιητικού ρεύματος. Να δείξετε –με συγκεκριμένες αναφορές– πώς αυτά τα χαρακτηριστικά εμφανίζονται στα ποιήματα των Μπωντλαίρ και Καρυωτάκη.

➤ ΠΡΟΒΟΛΗ ΑΞΙΩΝ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ – ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

1. Η στάση των ποιητών απέναντι στη ζωή(την τρέχουσα καθημερινότητα) είναι θετική ή αρνητική; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας για κάθε ποίημα ξεχωριστά.
2. (α)Συγκρίνοντας τα παραπάνω ποιήματα προσδιορίστε ποια είναι τα κύρια (κοινά) χαρακτηριστικά του κόσμου, όπως τον φαντάζονται (τον επιθυμούν) οι δημιουργοί στα κείμενά τους με θέμα το ταξίδι.(β)Να αντιπαραβάλετε, τώρα, τα χαρακτηριστικά του «κοινού κόσμου» με τα χαρακτηριστικά του «κόσμου πέρα...», όπως τον οραματίζονται οι δημιουργοί. Από τι θέλουν να ξεφύγουν; Τι κυρίως νοσταλγούν;

➤ ΕΠΙΚΑΙΡΟΠΟΙΗΣΗ – «ΕΝΣΥΝΑΙΣΘΗΣΗ»

1. Το ταξίδι των ποιητών είναι μια επιστροφή (ένας νόστος). Σας θυμίζει κάτι ο κόσμος στον οποίο επιθυμούν να «επιστρέψουν» σε σχέση με κείμενα άλλης ενότητας ή από τη δική σας εμπειρία;
2. Ποια πιστεύετε ότι είναι η αποστολή του ποιητή και γενικότερα της τέχνης στη σύγχρονη κοινωνία;

➤ **Ενδεικτικές εργασίες:**

1. Να διαβάσετε το παρακάτω απόσπασμα από το κείμενο του Κώστα Ουράνη «Ακίνητα ταξίδια» και να το συσχετίσετε τόσο με τα ποιήματα που συνεξετάσαμε, όσο και με το τραγούδι «Μικρή πατρίδα» (Στίχοι:

Παρασκευάς Καρασούλος/ Μουσική: Γιώργος Ανδρέου/ Εκτέλεση: Χρήστος Θηβαίος, Γιώργος Νταλάρας κ.ά. <http://youtu.be/K00LBvsi7IA>· τελικά, ποια κατά τη γνώμη σας είναι τα πιο συναρπαστικά ταξίδια;

«Για κείνους που δεν μπορούν να φύγουν –και που λυπούνται γι' αυτό– απομένει ακόμα μια παρηγοριά: τ' ακίνητο ταξίδι. Δεν αστειεύομαι. Οι μεγαλύτεροι εξερευνητές, οι περιπετειωδέστεροι Ροβινσώνες Κρούσοι υπήρξαν τα παιδιά, τα παιδιά που δεν κουνήθηκαν από την αυλή του σπιτιού τους. Είναι ζήτημα φαντασίας. Δεν μπορούμε, βέβαια, να ξαναβρούμε τη μαγική αυτή ράβδο της παιδικής φαντασίας και αυταπάτης, μπορούμε όμως να εξασκήσουμε τη φαντασία μας, ώστε το ταξίδι να κυμαίνεται στην ψυχή μας μεταξύ ρεμβασμού και πραγματικότητας, χωρίς να κουνηθούμε από την πολυθρόνα μας» [Κώστας Ουράνης, *Αποχρώσεις*, Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», χ.χ.ε, σ. 42]

2. Να κάνετε μια έρευνα στο Διαδίκτυο για κείμενα, μελοποιημένα ποιήματα ή τραγούδια σχετικά με το «ταξίδι» ως θέμα της ενότητας που εξετάζουμε· σε ποια συμπεράσματα μπορούμε να καταλήξουμε σχετικά με τη συχνότητα με την οποία αυτό επανέρχεται, τις ανάγκες που εκφράζει, τα είδη των ταξιδιών που περισσότερο προβάλλονται;

IV. ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΣ

Στο τέλος οι επιμορφούμενοι καλούνται να ελέγξουν το διδακτικό σενάριο (και την εργασία που έκαναν με βάση αυτό) διερωτώμενοι: πώς υπηρετήσαμε τους τρεις πυλώνες των ΝΑΠ –άρα πώς συμβάλαμε στη διαμόρφωση του ανθρώπου του 21ου αι.– με την επιλογή των παραπάνω κειμένων και με τη μεθόδευση της διδασκαλίας/συνεξέτασής τους;

- ✓ **Επαρκές και συνεκτικό σώμα γνώσεων (γύρω από τη λογοτεχνική παραγωγή):**
  - ⇒ Επώνυμη λογοτεχνική δημιουργία: ποίηση (παραδοσιακή και νεωτερική μορφή), αντιπροσωπευτικά κείμενα από τη νεοελληνική και την ευρύτερη ευρωπαϊκή λογοτεχνία
  - ⇒ Διερεύνηση της διαλεκτικής σχέσης της λογοτεχνίας με τον πραγματικό κόσμο
  - ⇒ Στοιχεία της «γραμματικής» της ποιητικής γλώσσας
  - ⇒ Σχέση της λογοτεχνίας με άλλες μορφές τέχνης (μουσική).

- ✓ **Καλλιέργεια αξιών, στάσεων και συμπεριφορών που διακρίνουν τον δημοκρατικό πολίτη:**
  - ⇒ Καλλιέργεια της ευαισθησίας και εκλέπτυνση του αισθητικού γούστου των μαθητών, με στόχο την ισορροπημένη ψυχο-συναισθηματική τους ανάπτυξη προς την ενηλικίωση
  - ⇒ Ευαισθητοποίηση απέναντι σε ζητήματα όπως η αποστολή του καλλιτέχνη, η κοινωνική του αποδοχή (ή όχι), με γνώμονα τη συχνά κριτική προς την «πραγματικότητα» στάση του
  - ⇒ Συνειδητοποίηση της απελευθερωτικής διάστασης της καλλιτεχνικής δημιουργίας.

- ✓ **Ανάπτυξη κομβικών ικανοτήτων, δεξιοτήτων κλειδιών που απαιτούνται στην κοινωνία του 21^{ου} αιώνα:**
  - ⇒ Δεξιότητες αντιπαραβολής και σύγκρισης, ανάλυσης και σύνθεσης μέσα από τον συσχετισμό των κειμένων
  - ⇒ Ανίχνευση των υπόρρητων νοημάτων, αναγνώριση του πολύμορφου χαρακτήρα της πραγματικότητας, της πολλαπλότητας και ασυμμετρίας των οπτικών γωνιών, κριτική σκέψη
  - ⇒ Ενεργοποίηση της φαντασίας και «ενσυναισθητική» ικανότητα
  - ⇒ Ικανότητα συλλογικής εργασίας και διαπροσωπικής ανταλλαγής πληροφοριών (και με τη λελογισμένη συνδρομή των νέων τεχνολογιών).